

Sant Basili el Gran

Joan Torra

1 El primer dels Pares Capadocis

El dia 1 de gener de l'any 379 sant Basili moria a Cesarea de Capadòcia d'on era bisbe. En el primer aniversari de la seva mort Eladi, el bisbe que el va succeir a Cesarea, en va fer un panegíric. L'any següent, el 381, l'any en què tingué lloc el concili de Constantinoble, el mateix dia d'inici d'any va pronunciar l'*Elogi de Basili* el seu germà, sant Gregori de Nissa. I el 382 el torn correspongué al seu amic íntim des que van coincidir en temps d'estudis a Atenes, Gregori de Nazianz; és el *Discurs* número 43. Aquests dos textos preciosos han arribat fins a nosaltres. El primer el tenim molt probablement en la mateixa forma en què fou pronunciat, un discurs relativament breu que vol situar Basili com un exemple de santedat per a tots els fidels de Cesarea i de la Capadòcia. El segon, el del Nazianzè, molt més llarg, no devia pas ser pronunciat en tota la seva extensió. S'entreté en moltes dades biogràfiques que per a nosaltres són molt interessants. Va més enllà encara i vol presentar Basili com a model de bisbe per a tots els bisbes. Amb tota naturalitat parla d'ell com "el Gran". I així ha passat a la història, com l'únic bisbe de la part oriental de l'església de parla grega que rep aquest qualificatiu.

Diu el Nazianzè:

Quant a ell [Basili], la virtut era la seva bellesa, la teologia la seva grandesa, la seva cursa fou el moviment incessant que el va portar fins a Déu en les seves elevacions, la seva força consistia en sembrar la paraula i difondre-la, per la qual cosa jo no he de dubtar pas de dir que la seva veu ha recorregut tota la terra i que el poder de les seves paraules ha assolit els confins de l'univers (Sl 18,5; Rm 10,18), tal com ho ha dit Pau en relació als apòstols, traient aquesta expressió de David (*Discurs* 43,66).

En començar el seu *Elogi*, Gregori de Nissa interpreta la data de la mort de Basili i, per tant, la festivitat que s'està celebrant, a partir de la cita de sant Pau en què diu que «en l'Església, Déu

ha posat, en primer lloc, apòstols; en segon lloc, profetes; en tercer lloc, mestres» (1Co 12,28) per fer veure com això és el que està passant en el calendari litúrgic, perquè després de la festa de Nadal celebraven Esteve, Pere, Jaume Joan, i Pau. I continua:

Després d'aquests, ocupant el lloc que li correspon, un pastor i mestre ens convoca a la festa d'avui. ¿Qui és? Us diré el seu nom. No és suficient la festivitat enlloc del nom per indicar-nos de quin home es tracta? En sentir parlar d'un mestre i pastor després dels apòstols, has pensat ja en el pastor i mestre que va immediatament després d'ells. Em refereixo a aquest vas d'elecció (cf. Ac 9,15), a Basili, sublim per la seva vida i per la seva paraula, grat a Déu des del seu naixement, madur en els seus costums des de la joventut... (*Elogi*, 2-3)

Com que cap dels dos Gregoris diu mai que la data de la mort de Basili hagi estat exactament el dia 1 de gener, també s'ha pensat que podia haver mort en alguna data propera però que en canvi de seguida s'hagués posat la commemoració en el començament de l'any per ressaltar que Basili és el gran pastor i mestre, com diu sant Pau, a l'alçada dels apòstols. També pot ser que de passada això servís per esmorteir les festes massa llicencioses que es produïen en aquestes dates. El fet és que de manera immediata se'l venera com a "sant" i com a "gran".

Basili el Gran (330-379) juntament amb l'amic de l'ànima Gregori de Nazianz (330-390) i el seu germà Gregori de Nissa (335-394) han passat a la història com els "Pares capadocis". A més dels vincles de sang i d'amistat, els uneix que van viure la mateixa estimació per ser monjos i el fet d'acabar esdevenint bisbes, els uneix la mateixa manera de fer teologia que incorpora amb naturalitat els conceptes de la filosofia grega i de la cultura clàssica; tots tres volen presentar la fe de manera raonable i arriben a assolir cims de mística extraordinaris; i reflexionen especialment sobre la teologia trinitària. Tot això essent mestres de retòrica de manera incomparable.

Els uneix, també, el fet de ser de la Capadòcia, aquesta regió de l'interior de l'Àsia Menor que havia estat evangelitzada per Gregori el Taumaturg, deixeble d'Orígenes, del qual reben una gran

influència. La Capadòcia va ser prou important en la política religiosa de l'imperi en el segle IV, un segle que va veure, l'any després de la mort de Basili, l'edicte de Teodosi (380) declarant cristià l'imperi, el concili de Constantinoble l'any 381 que va consagrar l'ortodòxia de les reflexions de Basili. El llegat dels Capadocis, doncs, ha estat fonamental per a la teologia posterior, sobretot trinitària i cristològica, continuant el solc obert per Atanasi (295-373).

2 Els primers passos de Basili

Neix el 330 a Cesarea, en el si d'una família culta, benestant, de grans propietaris sobretot a la regió del Pont, tocant a la mar Negra, on els seus avis paterns havien sofert persecució. Per tant eren de tradició cristiana consolidada. La seva àvia paterna, Macrina la gran, és lloada per les seves virtuts cristianes. El seu pare de nom Basili era advocat i mestre de retòrica. A Cesarea on exercia es va casar amb Amèlia (o Emmèlia), que era òrfena, de la noblesa de la Capadòcia. Basili és el gran d'una família d'almenys nou germans, Naucraci, que va morir poc després d'abraçar la vida eremítica, Gregori que serà bisbe de Nissa i Pere que ho esdevindrà de Sebaste, mentre que de les noies coneixem el nom de la primera, Macrina la jove (per distingir-la de l'àvia) de la qual Gregori de Nissa n'escriurà la *Vida* per la importància que va tenir en el món monàstic femení.

A Cesarea mateix la família li va proporcionar tot el curs dels estudis de retòrica, cosa que vol dir que va acabar molt ben preparat en filosofia, en filologia i literatura gregues, a més de tot el necessari per a l'administració en l'imperi. Després va continuar estudis als grans centres del moment, primer a Constantinoble (349) on probablement va tenir de professor Libani, un gran mestre de retòrica, i l'any següent a Atenes. Allà va conèixer Gregori i es va establir entre ells una fonda amistat que durà tota la vida. També va ser condeixeble del qui després serà l'emperador Julià, l'apòstata. Hi va romandre fins el 355 quan retorna a casa i comença a exercir de professor de retòrica.

Més endavant (364), ja ordenat de prevere, recordant aquesta formació clàssica que havia rebut en la filosofia i la literatura gregues, va escriure una obra adreçada probablement als seus nebots, on no sols no renega d'aquesta cultura que ha rebut –com altres escriptors cristians han fet o faran–, sinó que mostra com pot ser molt i molt útil per al diàleg –sovint en controvèrsia– que haurà de mantenir amb escriptors pagans, i amb autors cristians que es deixen dur per raonaments només filosòfics en la seva teologia. El coneixement de veritat vindrà de la Sagrada Escriptura, però aquesta no pot ser administrada encara en l'edat tendra de l'adolescència. L'estudi li haurà proporcionat una claredat en el pensament i el llenguatge encomiables que seran posats al servei de la seva activitat apostòlica. Dirà:

Hi ha molts motius que m'inviten, joves, a donar-vos, aquests consells que crec que són els millors i que –n'estic ben convençut– us han d'aprofitar, si els accepteu. Car, per una part, tenir l'edat que tinc, i, per altra, la pràctica adquirida en nombrosos assumptes, i, a més, haver participat profitosament en les alternants vicissituds que tot ho palesen, m'ha familiaritzat amb les coses humanes, de faisó que fins i tot puc ensenyar el camí més segur als qui fa poc que heu iniciat la vida... Això és precisament el que us vinc a aconsellar: atès que heu lliurat –per a dir-ho així– a aquests homes els timons de les vostres intel·ligències, com si fossin els d'una barca, no convé que sempre us deixeu acompanyar per ells on us vulguin portar, ans havent rebut allò que és beneficiós, sapiguen també allò de què convé prescindir. Quines són aquestes coses i com les discernirem, això és el que us declararé començant en aquest fet (*Als joves, sobre la utilitat de la literatura grega*, 1).

La seva àvia, Macrina sènior, havia tingut cura de donar-li una molt sòlida formació cristiana, Va ser batejat el 357 per Diani, el bisbe de Cesarea, i va ser instituït com a lector, cosa que feia que formés part ja del clergat. En morir el seu pare (358) es va retirar amb familiars seus i altres companys a una propietat, Annesi, després d'anar venent els seus béns a favor dels pobres. També hi havia la seva germana, Macrina júnior. L'intent era fer una comunitat contemplativa

dedicada a l'estudi de l'Escriptura i de caire filosòfic, en el solc de l'escola exegètica alexandrina que els havia arribat per mitjà d'Orígenes. Era una vida ascètica, quasi monàstica. Aquest interès va fer que viatgés als centres monàstics més importants de Palestina, de Síria i d'Egipte per a conèixer bé el monaquisme. L'amic Gregori se'ls ajuntà quan li fou possible i juntament amb ell es dedica a la lectura d'Orígenes; d'aquest estudi conjunt en neix la *Filocàlia*, recull de textos d'ell, una obra de gran influència en la posteritat. Aquesta comunitat tenia una forta influència d'Eustaci de Sebaste, un asceta excessivament rigorós, fins al puritanisme. Recordem que el 346 havia mort sant Pacomi, el pare del monaquisme cenobita, i entorn del 356 havia mort sant Antoni, el pare del monaquisme eremita.

3 Prevere de Cesarea

L'any 360 acompanyà el seu bisbe Diani al sínode Constantinoble. No guardarà cap bon record d'aquesta experiència que exercirà en ell una gran influència. El sínode debatia –una altra vegada des de Nicea (325)– les postures arrianes, ara presentades d'una forma més suau que parlava d'una “semblança” entre el Déu Pare i el seu Fill Jesús, però no recollia la igualtat substancial entre el Pare i el Fill tal com Nicea havia adoptat. El poder imperial de Constanci afavoria aquestes fórmules de consens potser per l'esgotament que produïen les discussions sobre aquest punt. Aquesta posició mitjana, coneguda com a semi-arriana, certament rebutjava la postura extrema i radical representada pels anomenats “anomeus” que negaven la divinitat del Fill i per tant la semblança del Fill amb el Pare. Però no definia prou bé la trinitat de persones en Déu i la comunicació entre elles, de manera que amb una paraula més “fluixa” cercava aglutinar posicions, a costa de reduir el llenguatge sobre la trinitat a un pur nominalisme, és a dir, a paraules sense contingut i a convertir la trinitat en un pur assumpte de paraules. En el concili Eustaci de Sebaste va ser deposat, al costat d'altres com Ciril de Jerusalem. Des d'aquest moment Basili s'adonà que les fórmules, fins i tot l'ortodoxa de Nicea a la qual ell es vol mantenir fidel sempre, podien arribar a ser molt ambigües, i es començà a adonar que el més important era el

contingut de la fe per davant de les mateixes paraules. Com que el seu bisbe signà la fórmula del sínode, Basili, disgustat, decidí retornar a Annesi, al seu recer espiritual. I va començar a compondre les *Regles morals* monàstiques.

L'any 361 moria l'emperador i pujava Julià, l'apòstata, que ho fou durant dos anys. L'any següent moria el bisbe Diani i era elegit Eusebi. Aquest va reclamar el retorn de Basili i el va ordenar de prevere (362). Necessitava algú que fes front a la nova situació de persecució de Julià. I Basili començà una activitat brillant fins al punt que l'eclipsava. Basili hagué de marxar de nou a Annesi. El nou emperador Valent es va mostrar de seguida filoarrià i quan el 365 es trasllada a la Capadòcia amb l'intent de fer que aquella regió, que s'havia mantingut en l'ortodòxia nicena, assumís el concili de Rímini, Basili decideix retornar, i aleshores sí que esdevé l'estret col·laborador del seu bisbe com a prevere, com a predicador i es mostra molt ben dotat per a les funcions de govern.

Quan a partir de l'any 367 comença una gran secada amb la fam corresponent a la Capadòcia, Basili va desplegar una gran activitat a favor dels pobres gràcies encara al seu patrimoni, acompanyada d'una predicació molt dura contra els rics. Ho veurem més detingudament. Vegem com ho ressenya Gregori de Nazianz en el seu *Elogi*:

En relació a l'atenció i la protecció amb què el nostre home va tenir cura de l'església, els episodis van ser nombrosos. Va ser remarcable la independència del seu llenguatge amb els magistrats, des dels més poderosos de la ciutat a tots els altres; les sentències que va donar als conflictes, van ser acceptades sense reserves i, un cop sortides de la seva boca, tenien força de llei; el patronatge envers els necessitats, normalment de caràcter espiritual, era també material en un nombre no menyspreable de casos –ja que fer-ho així condueix sovint a un bon profit de l'ànima que se sent captivada per la benaurança tinguda amb ella–; la distribució d'aliments als pobres; l'acollida dels estrangers; la cura de les verges; les normes donades als monjos oralment i per escrit; l'organització de les pregàries; l'ordre posat en la

predicació; és a dir, tot el que un home que és veritablement de Déu i que s'ha posat de la part de Déu pot fer per estar al servei del poble. No obstant això, hi ha un fet que revesteix la major importància i que és ben notori.

Hi va haver una fam la més dura que es recorda. La ciutat patia: no arribava ajuda d'enlloc, i la pesta s'escampava sense remei. Les regions marítimes suporten sense dificultats aquestes penúries, ja que venen els seus productes i en reben a través del mar, però terra endins on som nosaltres, no tenim manera de treure profit dels excedents ni tenim manera de fer venir el que necessitem. Però el que és més dolorós en aquestes circumstàncies és la insensibilitat i l'avarícia dels rics. Estan a la recerca d'oportunitats de fer negocis amb la pobresa i per tant fan créixer les calamitats. Ells no saben que l'home que s'apiada del pobre ho està fent al Senyor, i que el qui guarda el blat és maleït del poble; ells no saben res de promeses fetes als que són humans o d'amenaques adreçades als qui no ho són. Al contrari, la seva cobdícia supera tota mesura i fan un càlcul fals tancant les seves entranyes i tancant-se les de Déu per a ells, ja que ignoren que ells tenen més necessitat dels altres que no pas els altres d'ells. Això és el que són aquests comerciants i traficants de blat, que no tenen cap respecte pels seus congèneres ni cap reconeixement per la divinitat a la qual haurien de posseir, mentre que els altres estan atrapats en la misèria (*Discurs 43,34*).

Durant aquest temps de ser prevere va escriure el *Segon recull de Regles monàstiques*, que com el primer està construït responent a preguntes que li formulen. Va treballar molt ordenant la litúrgia. D'aquest temps són també les seves homilies *Sobre l'Hexameron*, un conjunt de nou homilies predicades durant una setmana de quaresma sobre els sis dies de la creació i no s'està d'anar contra l'abús en les exegesis excessivament al·legòriques de l'Escriptura. Tenim d'ell també unes homilies *Sobre els Salms*, de les quals tretze es consideren autèntiques –algunes de les quals podrien ser del temps de l'episcopat–. Tenim altres homilies que s'han conservat –essent prevere o ja com a bisbe– i que tracten temes tan diversos com les predicades en ocasió

de l'aniversari dels màrtirs, o sobre temes ascètics i de vida cristiana com el dejuni, la humilitat, o la famosa *Destruam horrea mea* ("tiraré a terra els meus graners"), al costat de temes doctrinals. També d'aquest temps són els tres llibres *Contra Eunomi*, refutant l'*Apologia* que aquest havia escrit abans liderant els anomeus, és a dir, els semi-arrians que neguen la consubstancialitat del Pare i del Fill.

4 Bisbe de Cesarea

L'any 370, no sense polèmica, va ser escollit bisbe de Cesarea, la metròpolis eclesiàstica de la Capadòcia, amb moltes sufragànies repartides en onze províncies. I va començar per a ell una intensa activitat d'ordre administratiu, en relació sobretot al poder imperial. L'emperador Valent, que volia fer abandonar a la Capadòcia la fe nicena, va enviar primer de tot el prefecte a Basili perquè deposés la seva actitud. És cèlebre la resposta que va rebre: «És que potser tu no t'has trobat mai amb cap bisbe». I quan es va trobar cara a cara amb l'emperador no va pas cedir, cosa que va fer que aquest decidís no prendre represàlies contra la Capadòcia. Tot i això aquesta regió va ser dividida en dues províncies i Tiana amb el seu bisbe Antimi va cercar d'arrabassar la capitalitat metropolitana a Cesarea. Basili ho va haver de defensar. I quan va témer que en els sínodes que es fessin tenint present els problemes doctrinals que hi havia perillés l'ortodòxia nicena, Basili no va dubtar en multiplicar les seus episcopals que estaven sota seu i posar-hi bisbes fidels per a poder així fer front als que no eren pas prou ortodoxos. Així Gregori, el seu amic, és fet bisbe de Sàsima –tot i que no en va arribar a prendre possessió– i el seu germà Gregori, de Nissa.

No van ser gens fàcils les seves relacions amb occident. Quan en ocasió del cisma d'Antioquia Basili es va alinear a favor de Meleci, d'acord amb Atanasi d'Alexandria, en contraposició de Paulí a qui no considerava prou ortodox i va cercar que el papa Damas també ho fés, es va trobar amb una certa prepotència romana en fer-li saber que no volia pas ser informat. Tot i el disgust, no va parar mai de cercar la unitat de l'església universal, d'orient i d'occident.

També d'aquest temps és la topada amb l'heretgia dels anomenats "pneumatòmacs", és a dir, els enemics de l'Esperit Sant, que el va fer patir molt perquè hi estava implicat el mateix Eustaci de Sebaste de qui havia rebut tanta influència. El fet que aquest, tot i la trobada que van mantenir el 373, es mantingués en la seva posició de negar la divinitat de l'Esperit Sant, va fer que finalment es produís la inevitable ruptura.

Conservem de Basili un epistolari que conté 365 cartes, moltes d'aquesta època. Els temes van des de demanar la construcció d'un pont a l'emperador, a suplicar el perdó d'amos per a esclaus, a demanar l'exempció de deutes i impostos, o a condemnar el rapte de dones amb finalitat matrimonial. Al costat hi ha cartes que són veritables tractats dogmàtics que responen a qüestions teològiques per a les quals és requerit.

Les seves capacitats com a molt bon home de govern li van fer desplegar una immensa –i única– activitat caritativa. Va fer construir prop del centre de Cesarea el que es coneix amb el nom de *Basilíada*, una veritable ciutat hospitalària on va abocar els seus fons a favor de l'atenció als més marginats. S'ajuntava als menjadors socials que ja havia instaurat essent prevere. Hi havia hospital per a leprosos, asil per a ancians, hostatgeria per a qui necessités refugi, centres d'educació i formació per a orfes, dipòsit d'aliments. No va costar gaire, doncs, que el bisbe Basili acabés prenent, a la pràctica, les regnes del govern de la ciutat davant la incapacitat dels qui ho haurien hagut de fer. Han canviat, com veiem, coses fonamentals a l'imperi, i es posen les bases de situacions que en temps posteriors seran normals.

5 La teologia de Basili

Basili en la seva activitat ecumènica d'una manera molt moderada cercava aglutinar totes les esglésies entorn de la fórmula de fe de Nicea, amb la condició que no reduïssin l'Esperit Sant a la condició de ser criatura ni neguessin la unitat substancial del Pare i el Fill. No pretenia pas imposar cap fórmula nova de fe, tot i que era veritat que la fórmula de Nicea permetia lectures que podien ser molt esbiaixades i fins i tot contradictòries. L'important eren els conceptes més

que les paraules. I s'aplica a definir ben bé els conceptes per a fer més aclaridora la doctrina sobre la trinitat.

És ell qui fixa la paraula grega *ousia* per designar l'essència divina comuna del Pare, el Fill i l'Esperit Sant, i la paraula *hipòstasi* per designar la manera de ser concreta i particular de cadascuna de les persones divines, i s'estima més no fer servir la paraula *prósopon*, persona, perquè podia ser entesa com a quelcom exterior, com la manera de presentar-se i no pas de ser. Així des d'una perspectiva dinàmica –com ja havia fet Atanasi– la característica del Pare és ser no engendrat, la del Fill és ser engendrat, i la de l'Esperit Sant, la santificació. I parla de la trinitat com d'una *ousia* i tres *hipòstasis* perquè en Déu tot és comú quant a la essència.

Bona part d'aquests raonaments ja els havia escrit essent prevere en els tres llibres *Contra Eunomi*, i en diverses cartes dogmàtiques. Però l'any 371 va passar quelcom especial. Deixem que ell mateix ho expliqui:

No fa gaire, quan jo pregava amb el poble i feia la doxologia en ambdues formes a Déu Pare, sia *amb* el Fill, conjuntament *amb* l'Esperit Sant, sia *pel* Fill *en* l'Esperit Sant, alguns dels presents ens acusaren dient que havíem emprat paraules estranyes i fins i tot contradictòries. Tu, especialment per a la utilitat d'aquells –o si ells són veritablement incurables, almenys per a la seguretat dels qui els freqüenten–, has demanat una exposició específica sobre el valor d'aquestes síl·labes. En la mesura que puguem, l'exposició serà breu, suposat que estem d'acord en el punt de partença del discurs (*Sobre l'Esperit Sant*, 1,3).

En canviar, doncs, la doxologia a la qual estaven acostumats a Cesarea, «Glòria al Pare, pel Fill, en l'Esperit Sant», per la fórmula «Glòria al Pare, amb el Fill, conjuntament amb l'Esperit Sant» l'han acusat de que la fórmula era contrària a la fe. És per això que responent a la petició que li ha fet el seu amic Amfiloqui, bisbe d'Iconi, preocupat per les acusacions que li fan, escriu el tractat *Sobre l'Esperit Sant*. És una obra sense precedents. És la primera vegada que es fa teològicament una reflexió a fons sobre l'Esperit.

Com que ell té una preparació retòrica i filosòfica extraordinàries, pot dedicar la primera part del llibre a analitzar el valor de les paraules i les fórmules, i fer veure que quan es refereixen a Déu sempre han de respectar el misteri perquè a Déu mai no el podem encabir en les paraules i raonaments que elaborem. Els qui no s'adonen d'això acaben essent més “tecnòlegs” –tècnics de paraules– que no pas teòlegs. Cal recercar a fons l'Escriptura per veure què ha revelat Déu de si mateix i com ho ha transmès la tradició eclesial –fins i tot amb l'anàlisi detinguda dels autors anteriors i del que han dit–, i sense oblidar la tradició litúrgica.

És veritat que Basili no farà mai l'afirmació explícita que l'Esperit Sant és consubstancial al Pare i per això alguns l'acusaran de no ser prou ortodox. Ja hem vist, però, la seva manera de ser i de fer teologia, consistent en cercar sempre allò que podia unir i no furgar pas en allò que podia portar a la desunió. Les seves afirmacions sobre l'Esperit Sant van quedar consagrades poc després pel concili de Constantinoble (381) per obra i gràcia de Gregori de Nazianz que en continuà la reflexió. L'Esperit és Senyor –de la categoria de Senyor, perquè “el” Senyor ho és el Fill–; l'Esperit és el qui infon la vida i el qui santifica, és a dir, l'Esperit està sempre present amb el Pare i el Fill en l'obra de la creació i de la santificació. L'Esperit gaudeix, per tant, del mateix honor i dignitat, i mereix la mateixa glòria. Així ho prova l'Escriptura revelada. L'Esperit mai no pot ser considerat una criatura de Déu, sinó que procedeix del Pare i del Fill i amb ells és adorat i glorificat. Gràcies a Basili podríem dir que l'Esperit va trobant el seu paper en la teologia i en la vida eclesial, un paper força desconegut fins aleshores.

A part d'això, tenim una tractat *Sobre el Baptisme*, en el qual, tot i que s'ha dubtat de la seva autenticitat, hi tenim una reflexió sobre la preparació que cal per al baptisme i com no es pot rebaixar aquesta exigència perquè caldrà dur una vida d'acord amb el sagrament que s'ha rebut, coses totes elles que responen ben bé al seu pensament. I guardem una preciosa anàfora eucarística que porta el nom de Basili, prova de la seva estima per la litúrgia; respon plenament a la seva teologia. Encara avui és utilitzada en les esglésies de ritus bizantí. Això prova com en

va ser d'important la seva intervenció en la vida litúrgica, tant a la seva diòcesi on les reformes que fa ordenant la pregària, el cant, els ritus, no es van escapar de ser acusades de massa innovadores, com en el món monàstic amb la reforma de l'ofici diví i la introducció almenys de l'hora prima i de les completes.

6 El monaquisme basilià

Així es coneix encara avui genèricament el monaquisme grec oriental. No és que Basili en sigui l'iniciador, més aviat n'és l'ordenador, a la recerca d'un monaquisme que sigui equilibrat i culte tenint present els rigorismes amb què es trobà ell mateix, amb tota l'experiència personal i la que ha obtingut en els seus viatges per a conèixer altres formes de monacat.

Guardem d'ell obres molt importants en aquest camp. Primer les *Moralia*, una col·lecció de regles morals destinades a tots els cristians per a viure una correcta vida ascètica perquè aquest era el seu objectiu de pastor, adreçar-se indistintament a tots els cristians. Després tenim dues *Regles monàstiques*, la primera, les *Regulae fusius tractatae*, és a dir, les regles tractades de manera àmplia, on en cinquanta-cinc paràgrafs disposa la vida monàstica a base de respondre les preguntes que li formulen. La segona, les *Regulae brevius tractatae*, les breus, on en tres-cents tretze capítols parla de la vida ascètica que han de dur els monjos i no s'oblida mai de mostrar el recolzament de tot el que diu en textos de l'Escriptura.

D'aquests textos en surt una vida monàstica molt equilibrada que no es decanta pas per l'aïllament de l'anacoreta, cosa que pot portar el monjo a greus dificultats i perills, ni pels enormes monestirs que ell ha viscut, que poden portar a viure en un excessiu anonimat. D'acord amb el model de l'església de Jerusalem reflectida en els Actes dels Apòstols, ell vol "fraternitats", és a dir, comunitats de mesura mitjana ben arrelades en l'església local, on els monjos siguin anomenats senzillament "cristians", refusant qualsevol diferenciació, ni en l'hàbit, on l'evangeli sigui la seva regla de vida per a poder mostrar així a tothom el camí de la santedat.

L'equilibri en la pregària diària, feta de set oficis, i el treball manual que no obligui a absentar-se excessivament, la pobresa viscuda a base de dedicar els béns a la caritat, amb les portes obertes per a hostatjar hostes i peregrins, ajudant els malalts i educant els nens que els són confiats; tot plegat preludia la Regla que més endavant compondrà sant Benet que n'era bon coneixedor i a qui cita sovint. El superior ha de conèixer bé els seus monjos i aquests l'han de poder conèixer també a ell perquè ha de ser el qui amb els seus consells els acompanya en el seu camí cap a Crist.

Res d'això de totes maneres no representa una regulació canònica cosa que fa que no estableixi cap organització jeràrquica entre els monestirs ni en el seu interior. I és aplicable al monaquisme masculí i al femení.

7 La moral social de Basili

Hem vist actuar Basili personalment amb el despreniment de tots els seus béns, primer per la seva opció monàstica i després com bisbe i com a prevere posant-los al servei dels pobres amb un servei d'atenció social envejable, molt ben organitzat. Hem vist com viu i predica l'austeritat personal i comunitària com a forma obligada de virtut cristiana, i hem vist com això és essencial, també, al monaquisme. No podia ser d'altra manera quan el que es vol és viure com la comunitat inicial dels Actes dels Apòstols.

Aquesta seva manera de ser, i per tant de fer, respon a un pensament profundament elaborat que comença ja en la seva educació en la cultura i filosofia gregues on ja es reflexiona seriosament sobre la societat i la seva desigualtat fonamental entre pobres i rics, sense l'existència pràcticament d'una classe intermèdia i es qüestiona aquest funcionament social. I es promou una vida en la virtut. L'emperador Julià l'apòstata (361-363), company seu d'estudis a Atenes, pretén precisament organitzar en l'imperi una xarxa de beneficència, a imatge i semblança de la xarxa caritativa que l'Església –els “galileus” l'anomena ell– tenen tan ben organitzada i que, potser precisament per això ha estat reconeguda després de ser perseguida sense èxit durant més de dos

segles. Tot i ser perseguida, la seva característica era la caritat i això feia que tingués una incidència social fora mesura. Cal aconseguir, sense necessitat del Déu cristià ni de l'Església, és a dir, des del paganisme, el mateix resultat. No se'n va sortir (cf. BENET XVI, *Deus caritas est*, 24).

No és estrany que en Basili hi trobem una profunda reflexió –en aquest terreny que anomenem moral social– que analitzi la situació de la societat, que es preguntí si això és voluntat de Déu i que entengui la resposta caritativa des de la fe com a absolutament necessària i no pas com una mera acció de beneficència.

Per a Basili la condició social del pobre i del ric, és a dir, de qui no té res i de qui té abundància fins i tot d'allò superflu, no és voluntat de Déu; és senzillament fruit del pecat de l'home. És l'home qui com un avar canvia el superflu en necessari, o com el lladre que canvia i converteix en possessió seva allò que té només com a administrador. Diu:

El ric no és senzillament digne d'enveja per la seva riquesa, ni el poderós per la seva alta dignitat, ni el fort per la força del seu cos, ni el savi per l'abundància de la seva paraula. Tot això són instruments de la virtut per als qui els saben usar, però no tenen la benaurança en si mateixos. I el que n'usa malament és un desgraciat, com el que es traspassa a si mateix amb l'espasa que va agafar per a venjar-se dels seus enemics. Però si hom tracta bé i conforme a la raó les coses presents, i és bon dispensador dels béns que Déu li ha confiat, i no els aplega solament per al seu profit i el seu plaer, aquest és digne de lloança i amor, per la caritat que mostra envers els seus germans, per la seva generositat i condició benèfica (*Homilia sobre l'enveja*, 5).

Déu ho ha creat tot per a tots i ho dona a tots, i n'hi ha suficient per a tots. La propietat, i per tant les riqueses, han de tenir un caràcter social perquè pertanyen a Déu, el seu creador; d'Ell les rebem, i si les tenim és per a fer-ne un ús social que aprofiti tots els homes i sobretot els pobres que en són els veritables destinataris. No comunicar ni tan sols el superflu és fruit del pecat de

l'home. L'almoïna esdevé aleshores la manera d'expressar la virtut, i en fer-ho s'està beneficiant a qui la rep –que al seu torn ha de mostrar agraïment–, però per damunt de tot està beneficiant a qui la dóna, perquè el judici de Déu serà sobre això. L'almoïna és redemptora; i és obligada per la caritat.

Què contestaràs al jutge tu que revesteixes les parets i deixes desvestit l'home; tu que embelleixes els cavalls i no et dignes ni mirar el teu germà vestit amb parracs; tu que deixes que es podreixi el blat i no alimentes el qui passa fam; tu que enterres l'or i menysprees a qui mor d'estretor? (*Homilia contra la riquesa*, 4).

El pensament de Basili en moral social, doncs, no està motivat només per una reflexió sobre la societat i un desig de corregir-la, com el seu company d'estudis, sinó que té el ple convenciment que deriva de Déu, d'un Déu creador que ha creat totes les coses bones, del Déu creador de l'home que espera que l'home sigui l'administrador bo i fidel que sàpiga administrar la creació a benefici de tots per retornar-ho al seu origen tal com Déu ho havia volgut. La persona humana haurà de girar sovint la seva mirada cap a ell mateix per recordar què és i actuar-hi en conseqüència; altrament caurà en l'avarícia i s'allunyarà del Regne del cel.

Que parli ell mateix:

A mi em sembla que la malaltia de l'ànima d'aquest home s'assembla a la dels goluts, que s'estimen més rebentar de farts que donar el que els sobra als necessitats. Entén, home, qui t'ha donat el que tens, recorda't de qui ets, què administres, de qui ho has rebut, per què has estat preferit a altres. Has estat fet servidor de Déu, administrador dels qui són, com tu, servents de Déu; no t'imaginis pas que tot ha estat preparat exclusivament per al teu ventre. Pensa que el que tens a les mans és cosa aliena. T'alegra per un temps, després se t'escapa i desapareix; però de tot se te'n demanarà comptes. Tu, en canvi, ho tens tot tancat amb pany i forrellat, i tot i haver-ho segellat les preocupacions que et porta no et deixen dormir i

deliberes contínuament amb tu mateix que, per altra banda, ets un conseller prou insensat (*Homilia Destruam horrea mea*, 2).

Essent veritat que el Senyor mana vendre el que tenim, per què s'ha de fer, perquè els béns són naturalment dolents o per la distracció que provoquen a l'ànima? Resposta. A això s'ha de respondre primer que, si els béns particulars fossin dolents en ells mateixos, de cap manera haurien estat creats per Déu. Ara bé, «tot el que Déu ha creat és bo, i no s'ha de rebutjar res» (1Tm 4,4). I en segon lloc, el manament de Déu no ens diu pas que hem de refusar i de fugir dels béns com si fossin dolents, sinó que els administrem. I el qui es condemna, no es condemna pas perquè hagi tingut béns sinó perquè ha tingut passions errònies envers el que tenia i no n'ha usat bé. És així, doncs, que una disposició sana i sense passions en relació als béns terrenals i administrar-los d'acord amb el manament del Senyor és una gran ajuda per a moltes coses necessàries. Primer per a purificar-nos dels nostres pecats perquè està escrit: «Doneu com a almoina allò que hi ha a les copes i als plats, i llavors sí que tot us quedarà purificat» (Lc 11,41). I en segon lloc per guanyar el regne del cel i posseir un tresor inesgotable, tal com diu en un altre lloc: «No tinguis por, petit ramat, que el vostre Pare es complau a donar-vos el Regne. Veneu els vostres béns i doneu els diners com a almoina. Procureu-vos bosses que no es facin malbé, reuniu-vos al cel un tresor que no s'acabi» (Lc 12,32-33) (*Regles breus*, 92).

8 Finalment

Realment Basili mereix portar l'epítet "el Gran". Tenien raó els elogis pels quals hem començat. No és estrany, tampoc que Basili hagi estat considerat com el més llatí entre els pares grecs, per la seva capacitat de govern, per la seva organització, per la proximitat que manté amb la manera de ser del món llatí sobre el qual va tenir una gran influència.

Potser només cal lloar finalment la gran actualitat que mantenen els seus ensenyaments.

Oh Déu, vós heu il·luminat l'Església amb les virtuts i els ensenyaments de sant Basili;
concediu-nos d'aprendre la veritat humilment i de posar-la en pràctica amb caritat. (Missal)

Sant Basili de Cesarea,
quan vas morir sense haver arribat als cinquanta anys
et van lloar com a “gran”,
et van venerar com a sant
i així has estat conegut.
Pel teu desig de vida ascètica i virtuosa,
per la teva sòlida cultura que et va fer savi davant tothom,
pel teu despreniment total dels béns
posant-los a disposició dels pobres,
amb les organitzacions que vas saber crear.
Per la teva predicació de gran bellesa,
pel teu amor per l'Escriptura,
per les teves reflexions teològiques sobre Déu
i sobre l'Esperit Sant,
Pel teu paper com a prevere i com a bisbe modèlic,
pel teu savi i assenyat ordenament de la vida monàstica
l'Església et lloa sense parar.
Que la teva grandesa ens continuï ajudant!